

PABĖGĖLIŲ SOCIOEDUKACINIŲ POREIKIŲ TENKINIMO GALIMYBĖS LIETUVOJE

Dr. Irena Zaleskienė
Jolanta Banevičienė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinio darbo fakultetas, Socialinės politikos katedra
Valakupių g. 5, 10101 Vilnius
Telefonas 274 06 05
Elektroninis paštas esinija@takas.lt

Pateikta 2004 m. rugpjūčio 27 d.

Parengta spausdinti 2004 m. spalio 29 d.

Santrauka

Remiantis tarptautinių ir nacionalinių dokumentų, reglamentuojančių pabėgėlių statusą bei socialinės paramos jiems teikimą, analize, aptariamos pabėgėlių socioeducacinių poreikių tenkinimo galimybes pagrindinių žmogaus teisių ir poreikių įgyvendinimo aspektu. Straipsnyje pristatoma Jungtinių Tautų konvencija „Dėl pabėgėlių statuso“ (1951), Tarptautinės migracijos organizacijos (TMO) veikla, Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro (JTVPK) valdyba bei jos įgaliojimai Lietuvoje, Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl pabėgėlių Lietuvos Respublikoje statuso“ (1995), pabėgėlių socialinės integracijos programa, kuri Lietuvoje pradėta įgyvendinti 2000 metais.

Mokslinės literatūros pagrindu išryškinama socioeducacinių poreikių tenkinimo svarba pozityviai asmens adaptacijai visuomenėje, ypač palaikant socialinius ryšius ir gaunant pakankamą socialinę paramą. Pabrėžiama, kad tai ypač svarbu pabėgėliams, nes tai yra asmenys, nutraukę tradicinius ryšius su savo aplinka (kultūra, giminaičiais, draugais ir pan.), netekę socialinės paramos ir pan.

Straipsnyje pristatoma Užsieniečių registravimo centro (URC) bei Pabėgėlių priėmimo centro (PPC) veikla bei tyrimo duomenys apie juose gyvenančių pabėgėlių socioeducacinius poreikius bei tikrąsias jų tenkinimo galimybes. Be to, analizuojamas Pabradės ir Ruklos bendruomenės narių požiūris į centruose gyvenančių pabėgėlių poreikių tenkinimo galimybes.

Teisinių dokumentų, mokslinės literatūros, tyrimo duomenų analizės pagrindu formuluojama pagrindinė išvada, kad egzistuoja gana geras teisinis, ekonominis, socialinis pagrindas pabėgėlių socioeducaciniams poreikiams tenkinti, tačiau jie nėra visiškai patenkinami.

Pagrindinės sąvokos: pabėgėliai, socioeducaciniai poreikiai, poreikių tenkinimo galimybės.

Įžanga

Suintensyvėję migracijos procesai pastaraisiais dešimtmečiais pasireiškia visame pasaulyje, ypač išsivysčiusiose Vakarų Europos ir Skandinavijos šalyse. Jungtinių Tautų duomenimis, šiuo metu pasaulyje yra apie 50 milijonų pabėgėlių. Lietuvoje per 1996–2000 metų laikotarpį pabėgėlio statusas buvo suteiktas 60 asmenų iš 740 pateikusiųjų prašymus (www.un.lt).

Lietuva, prisiimdama tarptautinius įsipareigojimus, pradėjo formuoti ir įgyvendinti valstybės politiką pabėgėlių klausimu jau nuo 1995 metų: priimtas Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl pabėgėlių statuso“ (1995 m.); 1997 metais ratifikuota Jungtinių Tautų 1951 metų konvencija bei konvenciją papildantis 1967 metų Protokolas dėl pabėgėlių statuso

(*Valstybės žinios*, 1997); 1998 metais priimtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl pabėgėlių socialinės integracijos“, o 2000 metų pabaigoje Lietuvoje pradėta įgyvendinti pabėgėlių **socialinės** integracijos programa. Sukurta Lietuvos migracijos procesų kontrolės valdymo sistema: migracijos ir prieglobsčio klausimus sprendžia Vidaus reikalų ministerija, Užsienio reikalų ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Migracijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos buvo įsteigtas 1992 metais ir yra viena iš pagrindinių institucijų, įgyvendinančių valstybės politiką migracijos ir prieglobsčio suteikimo srityje (Migracijos procesų kontrolės programa, 1999).

Per pastarąjį dešimtmetį suintensyvėjo ir pabėgėlių socialinės integracijos procesas, suteikiant jiems galimybes gyventi savarankiškai. Užsieniečiams, gavusiems pabėgėlio statusą arba laikinąjį humanitarinį prieglobstį, Lietuvos Vyriausybė suteikia galimybę pasinaudoti Pabėgėlių socialinės integracijos programa, kuri sukurta remiantis Šiaurės ir Vidurio Europos valstybių patirtimi. Programoje numatyta suteikti pabėgėliams gyvenamąjį būstą, mokytį lietuvių kalbos bei organizuoti švietimą, padėti įsigyti profesiją bei susirasti darbą, užtikrinti socialinę ir sveikatos apsaugą (*Valstybės žinios*, 2001). Vykdamas minėtą Socialinės integracijos programą, pabėgėliams leista gyventi Alytuje, Elektrėnuose, Jonavoje, Kaune, Klaipėdoje, Marijampolėje, Pabradėje, Telšiuose, Ukmergėje ir Vilniuje. Nuo 1996 metų Lietuvos raudonojo kryžiaus draugija pradėjo teikti humanitarinę pagalbą prieglobsčio prašytojams ir pabėgėliams, apgyvendintiems Užsieniečių registracijos centre (toliau – URC) ir Pabėgėlių priėmimo centre (toliau – PPC). Pirmenybė teikiama vaikams, nėščioms ir maitinančioms motinoms, gausioms šeimoms.

Kuriant ir įgyvendinant įvairias socialines programas pabėgėliams, svarbu žinoti, kokie yra jų poreikiai, kurie iš jų ir koku mastu tenkinami, kokių kyla problemų ir poreikių tenkinimo kliūčių. Deja, išsamių tyrimų šiais klausimais yra nedaug: tyrinėta nelegali migracija Lietuvoje ir dėl to kylančios problemos (Sipavičienė, Tureikytė, 2000), pristatyta ir analizuota pabėgėlių socialinės integracijos Lietuvoje programa (Vengris, Pociūtė, Laugalys, 2000). Todėl savo tyrime formulavome hipotezę ir kėlėme šiuos tikslus bei uždavinius.

Tyrimo **hipotezė**: Lietuvoje yra pakankamai rimtas juridinis pagrindas pabėgėlių socioeducaciniams poreikiams tenkinti, tačiau praktikoje jie nėra visiškai patenkinami.

Tyrimo **objektu** pasirinkti pabėgėliai, gyvenantys Užsieniečių registracijos centre bei Pabėgėlių priėmimo centre.

Tikslas: išanalizuoti pabėgėlių socioeducacinius poreikius ir jų tenkinimo galimybes Užsieniečių registracijos centre ir Pabėgėlių priėmimo centre.

Tyrimo tikslo padėjo siekti šie **uždaviniai**:

- Remiantis tarptautinių ir nacionalinių dokumentų, reglamentuojančių pabėgėlių statusą ir jų socialinę integraciją, analize, aptarti Lietuvoje esančių pabėgėlių socialinių poreikių tenkinimo teisinės ir praktinės galimybes.
- Nustatyti pabėgėlių socioeducacinius poreikius bei jų tenkinimo galimybes Užsieniečių registracijos centre ir Pabėgėlių priėmimo centre.
- Ištirti Pabradės ir Ruklos bendruomenės narių požiūrį į Užsieniečių registracijos centre ir Pabėgėlių priėmimo centre gyvenančių pabėgėlių poreikius ir jų tenkinimo galimybes.

Tyrimo metu taikyti šie metodai:

1. Mokslinės literatūros, tarptautinių bei Lietuvos valstybės teisinių dokumentų, reglamentuojančių pabėgėlių statusą bei jiems teikiamą socialinę paramą, analizė.
2. Užsieniečių registracijos centro ir Pabėgėlių priėmimo centro veiklos dokumentų analizė.
3. Apklausa.

1. Pabėgėlių statuso bei jiems teikiamos socialinės paramos reglamentavimas

1. 1. Jungtinių Tautų konvencija „Dėl pabėgėlių statuso“ (1951) ir jos įgyvendinimas

Žodis „prieglobstis“ buvo žinomas jau prieš 3500 metų (Tapaile, 2002). Angliškasis žodis „*asylum*“ (prieglobstis) yra kilęs iš graikiškų žodžių „*a*“ ir „*sylo*“ (be laisvės atėmimo, be pažeidimo, be naikinimo). Istorikų teigimu, jau XVI amžiuje pr. Kr. tuometinių regionų valdovai galėjo pasirašyti „tarptautines sutartis“, kuriomis būdavo susitariama dėl prieglobsčio pabėgėliams suteikimo. Pavyzdžiui, hetitų karalius su kitu valdovu pasirašė sutartį, kurioje teigiama: „Kalbėdamas apie pabėgėlį prisiekiu štai ką: jei pabėgėlis ateis iš tavo krašto į mano, jis tau nebus gražinamas. Būtų neteisinga gražinti pabėgėlį iš hetitų žemės“ (cituota pagal: Tapaile, 2002: 7). Autorius teigia, kad jau IV a. Romos įstatymuose buvo apibūdintos pabėgusių žmonių prieglobsčio vietos, o tai reiškė, kad jiems turi būti suteikiama tam tikra humanitarinė bei politinė pagalba. 1685 metai, kai Brandenburgo kunigaikštystės (dab. Vokietijos žemė) valdovas leido bėgliams apsigyventi savo žemėse, laikomi modernios prieglobsčio teikimo praktikos pradžia. Nors sąvoka „teisė į prieglobstį“ pavartota dar 1725 m., tačiau iki XX a. pradžios ji buvo suprantama kaip valdytojų privilegija, o ne kaip asmens teisė į prieglobstį (Tapaile, 2002:9).

Šiuolaikinės, pabėgėlius ginančios tarptautinės teisės atsiradimas siejamas su Jungtinių Tautų Organizacija bei šios organizacijos konferencijoje patvirtinta **Konvencija „Dėl pabėgėlių statuso“** (1951 m. liepos 28 d.). Preambulėje teigiama, kad būtina: „*Garantuoti pabėgėliams galimybę kuo plačiau naudotis pagrindinėmis teisėmis ir laisvėmis*“ (1951 m. konvencijos „Dėl pabėgėlių statuso“ preambulė). Šioje Konvencijoje nurodoma, kas gali būti pabėgėliu ir kokią teisinę apsaugą, įvairiapusę paramą bei socialines teises pabėgėliui turi suteikti prie šios konvencijos prisijungusi valstybė. Pavyzdžiui, ji pabėgėlį apibūdina kaip „asmenį, kuris yra už savo pilietybės arba nuolatinės gyvenamosios vietos ribų; visiškai pagrįstai bijo persekiojimo dėl savo rasės, religijos, tautybės, priklausymo tam tikrai socialinei ar politinių įsitikinimų grupei ir negali arba nenori pasinaudoti tos valstybės apsauga, arba bijodamas persekiojimo ten grįžti“ (1 *straipsnis*); „Valstybės pradiniam mokslui įgyti suteikia pabėgėliams tokią pačią teisinę padėtį, kaip ir piliečiams...“ (22 *straipsnis*). Be to, numatyta, kad „*Nė viena valstybė jokių būdu neišsiunčia ir negražina pabėgėlio prie sienų tų valstybių, kuriose jo gyvybei ar laisvei grėstų pavojus...*“ (33 *straipsnis*). Taip pat apibrėžiama tam tikra kategorija asmenų (pavyzdžiui, karo nusikaltėliai), kuriems neturi būti suteiktas pabėgėlio statusas. 1951 m. Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija „Dėl pabėgėlių statuso“ svarbi dviem aspektais. Nors pirmiausia ji buvo skirta tik pabėgėliams iš Europos, joje apibrėžiama bendra pabėgėlio sąvoka kaip asmens, esančio svetimoje šalyje ir negalinčio grįžti dėl pagrįsto pavojaus būti persekiojamu dėl rasės, tikėjimo, tautybės, politinių įsitikinimų arba priklausymo tam tikram socialiniam sluoksniui. Antra – Konvencijoje pripažįstama, kad asmenys, atitinkantys pabėgėlio sąvoką, turi teisę naudotis konkrečiomis teisėmis. Konvencija ją ratifikavusias valstybes įpareigoja vykdyti įsipareigojimus, kurių pagrindinis yra neišsiųsti pabėgėlio prieš jo valią į teritoriją, kurioje jis būtų persekiojamas arba jam grėstų mirtinas pavojus.

Tarptautinė migracijos organizacija (TMO). Migracijos procesus Europoje reglamentuoja Tarptautinės migracijos organizacijos konstitucija. Joje pripažįstama, kad migracijos paslaugų teikimas tarptautiniu lygmeniu reikalingas ir būtinas tam, kad padėtų užtikrinti migracijos srautų judėjimą visame pasaulyje ir leistų migrantams palankiausiomis sąlygomis integruotis į juos priimančios šalies ekonominę ir socialinę struktūrą. Todėl būtina skatinti valstybių ir tarptautinių organizacijų bendradarbiavimą, siekiant palengvinti emigrantų visavertį gyvenimą, išlaikant asmens ir šeimos orumą, savigarbą, autonomiją (Tarptautinių dokumentų rinkinys, 1998).

Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro (JTVPK) valdyba bei jos įgaliojimai Lietuvoje. 1951 metais buvo įsteigta Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro

valdyba (toliau – JTVPK), kuri apibūdinama kaip nepolitinė ir humanitarinė organizacija, atliekanti dvi pagrindines funkcijas: teikti tarptautinę apsaugą pabėgėliams ir rasti ilgalaikius tokių asmenų problemų sprendimus. Nors ši organizacija buvo įkurta kaip laikina organizacija, siekiant padėti 1,2 milijonams karo pabėgėlių Europoje, tačiau veikla buvo tokia naudinga ir efektyvi, kad jos mandatas nuolat pratęsiamas (šaltinis: www.migracija.lt). Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro valdybai vadovauja vyriausiasis komisaras, kuris išrenkamas Generalinės asamblėjos 3 metų kadencijai. Jį skiria JT generalinis sekretorius. Centrinė JTVPK būstinė yra Ženevoje. Valdyba turi apie 300 vietinių biurų 120 pasaulio šalių. Pagal veiklos reglamentą JTVPK vykdo vyriausybės atstovų, nevyriausybinių organizacijų ir ekspertų konsultacijas dėl 1951 m. konvencijos dėl pabėgėlių statuso aiškinimo ir taikymo. Jų metu siekiama išnagrinėti problemas, su kuriomis valstybės susiduria, taikydamos konvenciją, bei rasti būdus, kaip jas išspręsti. Trumpai tariant, JTVPK stebi, kaip valstybės laikosi tarptautinių įsipareigojimų ir įgyvendina konvenciją. Šiose konsultacijose dalyvauja ir Lietuvos Respublikos institucijų atstovai. JTVPK Šiaurės šalių regiono biuro Stokholme (Švedija) veikla 1991 m. buvo išplėsta ir Baltijos šalims. 1995 m. spalio 1 d. buvo įsteigtas JTVPK koordinatoriaus postas Lietuvoje Jungtinių Tautų vystymo programos (UNDP) Lietuvoje organizacinėje struktūroje.

Pagrindinis JTVPK tikslas Lietuvoje – padėti valstybės institucijoms sukurti veiksmingą ir teisingą prieglobsčio procedūrą, užtikrinti, kad su prieglobsčio prašytojais būtų elgiamasi pagal tarptautiniu mastu pripažintus reikalavimus. Be kitų funkcijų, JTVPK vykdo ir šias:

- Skatina tinkamą 1951 m. konvencijos dėl pabėgėlių statuso ir 1967 m. Protokolo bei kitų su pabėgėliais susijusių žmogaus teisių dokumentų įgyvendinimą, stebi ir analizuoja pabėgėlių padėtį Lietuvoje, rengia specialius pranešimus;
- Teikia paramą Lietuvos Respublikos Vyriausybei pabėgėlių ir kitų asmenų, kuriems reikia tarptautinės apsaugos, socialinės integracijos srityje. Finansuoja pabėgėlių **socialinės integracijos programą**.

Asmenys, sulaikyti nelegaliai perėję Lietuvos sieną, pirmiausia siunčiami į **Užsieniečių registracijos centrą**, įsikūrusį Pabradėje, o tie asmenys, kuriems pradeda pabėgėlių statuso nustatymo procedūra, perkeliama iš Pabradės į Ruklos **Pabėgėlių priėmimo centrą** (plačiau apie šiuos Centrus ir jų gyventojų poreikius – 2-ajame skyriuje).

1. 2. Teisės aktai, reglamentuojantys pabėgėlių socialinį statusą, bei praktinis jų įgyvendinimas Lietuvoje

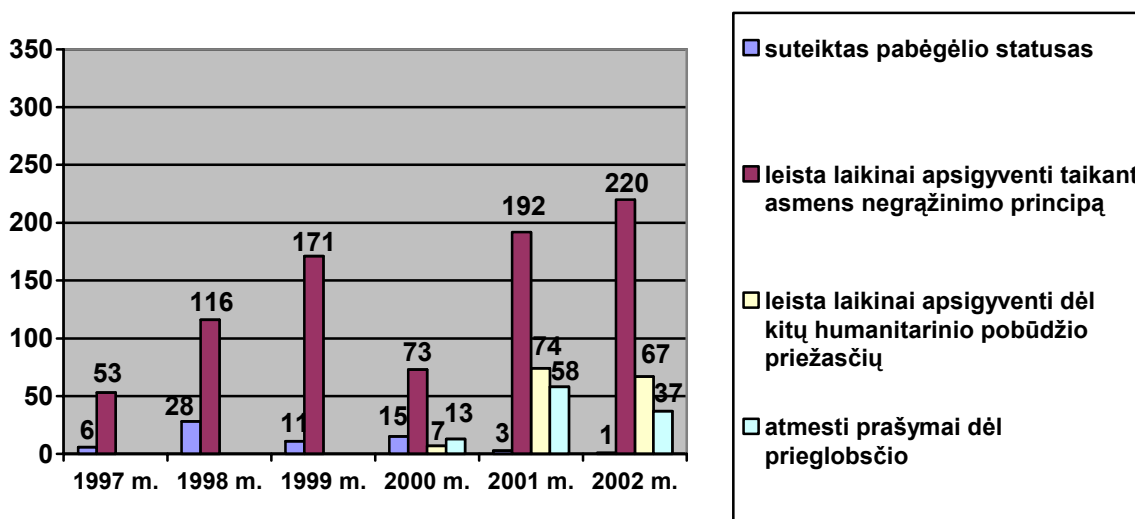
Kaip jau buvo minėta, 1995 m. rugpjūčio 2 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl pabėgėlių Lietuvos Respublikoje statuso“ (Valstybės žinios, 1995), kuriame teigiama, kad „*Lietuvos Respublikoje pabėgėliu pripažįstamas užsienietis, kuris dėl visiškai pagrįstos baimės būti persekiojamas dėl rasės, religijos, tautybės, priklausymo tam tikrai socialinei grupei ar dėl politinių įsitikinimų negali ar bijo naudotis tos šalies, kurios pilietis jis yra, gynyba arba neturi atitinkamos pilietybės ir yra už šalies, kurioje anksčiau buvo jo gyvenamoji vieta, ribų ir dėl išvardintų priežasčių negali ar bijo į ją grįžti*“. Šis įstatymas, kuris taikomas užsieniečiams, ieškantiems prieglobsčio Lietuvos Respublikoje, nustato pabėgėlio statuso suteikimo ir panaikinimo tvarką, pabėgėlių teises, pareigas, atsakomybę, atvykimo ir išsiuntimo pagrindus bei pabėgėlių socialinės integracijos pagrindus (Vyriausybės žinios, 2000, Nr. 56-1651). Kitaip tariant, prieglobsčio suteikimas Lietuvos Respublikoje – tai leidimo gyventi (nuolat arba laikinai) Lietuvoje išdavimas bei socialinės pagalbos teikimas užsieniečiui, kuriam suteiktas prieglobstis. Prieglobščiu Lietuvoje gali naudotis užsieniečiai, kuriems suteiktas pabėgėlio Lietuvos Respublikoje statusas. Šiems užsieniečiams ir jų šeimos nariams, atvykusiems kartu (sutuoktiniui, vaikams bei įvairiems iki 18 metų, jeigu šie nesudarys santuokos, ir dėl amžiaus arba invalidumo nedarbingiems tėvams, su kuriais pabėgėlis anksčiau tvarkė bendrą ūkį) išduodami leidimai laikinai arba nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje (www.migracija.lt). Įstatyme taip pat įtvirtintas svarbus neišsiuntimo principas, t. y. užsienietis, norintis gauti pabėgėlio statusą, neišsiunčiamas iš Lietuvos Respublikos ir negražinamas į šalį, iš kurios atvyko, jeigu jo gyvybei arba laisvei gresia pavojus. Lietuvoje praktiškai įgy-

vendinant šį principą, susiduriama su tam tikromis problemomis. Pavyzdžiui, jei asmuo, prašantis prieglobsčio Lietuvoje, neatitinka pabėgėlio įstatymo 2 straipsnio reikalavimų, tačiau, remiantis „neišsiuntimo“ principu, negali būti siunčiamas į šalį, kurioje nėra galimybės užtikrinti efektyvios žmogaus teisių ir laisvių apsaugos, iš tikrųjų kyla tokio asmens statuso problema. Daugelyje Europos valstybių – Graikijoje, Vokietijoje, Danijoje ir kitose – tokiems užsieniečiams suteikiamas humanitarinis statusas, t. y. jiems išduodamas leidimas laikinai gyventi valstybėje, kurioje buvo prašoma prieglobsčio, tuo tarpu Lietuvoje šie asmenys lieka **nelegaliais migrantais**.

Pagal Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl pabėgėlio Lietuvos Respublikoje statuso“ 26 straipsnį pabėgėlis turi teisę pakviesti atvykti gyventi į Lietuvos Respubliką užsienio valstybėje likusius vaikus ir įvaikius iki 18 metų, jeigu šie nesudarę santuokos. Pabėgėlis iki 18 metų turi teisę pakviesti atvykti gyventi į Lietuvos Respubliką užsienio valstybėje likusius tėvus. Pagal 2002 m. priimtus įstatymo „Dėl pabėgėlių Lietuvos Respublikoje statuso“ pakeitimus nelydimiems nepilnamečiams prieglobsčio prašytojams netaikomi saugios trečios valstybės, saugios kilmės valstybės, akivaizdžiai nepagrįstų prieglobsčio prašymų principai. Tokių vaikų prieglobsčio prašymai nagrinėjami prioritetine tvarka. Nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai apgyvendinami Pabėgėlių priėmimo centre, kuriame jiems skiriama laikinoji globa (www.migracija.lt). Šiuo metu Lietuvos Respublikoje įgyvendinama tokia prieglobsčio suteikimo procedūra: išnagrinėjus prašymą suteikti pabėgėlio statusą ir nustatius, kad prieglobsčio prašytojas neatitinka pabėgėlio apibrėžimo, siekiama iš karto išsiaiškinti, ar saugu grąžinti tokį asmenį į jo kilmės valstybę. Jeigu nustatoma, kad prieglobsčio prašytojui, nepaisant to, jog pabėgėlio statusas jam nesuteikiamas, vis dėlto reikalinga Lietuvos Respublikos apsauga, siūloma leisti jam laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje dėl humanitarinio pobūdžio priežasčių. Praktika parodė, kad toks prašymų nagrinėjimo būdas duoda rezultatų: gerokai sumažėjo skundų dėl Migracijos departamento sprendimų nesuteikti pabėgėlio statuso, sutrumpėjo ir pati prieglobsčio suteikimo procedūra. Visi šie teigiami pokyčiai leidžia ir taupyti Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšas, ir veiksmingiau panaudoti darbuotojų, dirbančių prieglobsčio prašymų nagrinėjimo srityje, gebėjimus (www.migracija.lt).

Toliau pateiktame 1-ajame paveiksle parodyta prieglobsčio suteikimo dinamika 1997–2002 metais.

1 pav. Sprendimai dėl prieglobsčio suteikimo, priimti 1997–2002 m.

Šaltinis: Migracijos departamento prie VRM duomenys, www.migracija.lt

1-ajame paveiksle atsispindi, kad Migracijos departamentas prie VRM, kaip pirmoji prieglobsčio suteikimo instancija, įgyvendindama minėtą prieglobsčio suteikimo procedūrą, 2002 m. suteikė pabėgėlio statusą 1 asmeniui, 220 atvejų priėmė sprendimą išduoti leidimus

laikini apsigyventi Lietuvos Respublikoje dėl humanitarinio pobūdžio prižasčių įgyvendinant negražinimo principą bei 67 sprendimus išduoti leidimus laikini apsigyventi dėl kitų humanitarinių prižasčių. 37 prašymai suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikoje buvo atmesti (galutinai nuspręsta nesuteikti prieglobsčio ir užsieniečius išsiųsti arba įpareigoti išvykti iš Lietuvos Respublikos).

2. Užsieniečių registracijos centre bei Pabėgėlių priėmimo centre gyvenančių pabėgėlių socioedukaciniai poreikiai ir jų tenkinimo galimybės

2. 1. Socioedukacinių poreikių tenkinimo svarba žmogaus gyvenime

Autoriai, analizuojantys įvairias žmogaus poreikių klasifikacijas (Antilla, Pirkko, 1993; Gage, Berliner, 1994) nustatė, kad dažniausiai poreikiai klasifikuojami pagal:

- svarbą, kuri teikiama biologiniams ir sociokultūriniais veiksniais. Fiziologiniai ir psichologiniai poreikiai – tai biologinės dimensijos, o visi kiti poreikiai kildinami iš sociokultūrinių reiškinių;
- žmonių sąveikos bei pasirinkimo modelius. Ši klasifikacija iš esmės remiasi biheviorizmo teorija, kurios pagrindinės kategorijos yra poreikis, paskata ir pasirinkimas. Ja dažniausiai remiamasi atliekant rinkos tyrimus, nes vartotojų elgesys grindžiamas jų asmeniniais pasirinkimais;
- hierarchiškai nesusijusias sritis: saugumo, emocinės reakcijos, socialinio pripažinimo, naujų potyrių. Ši klasifikacija žinoma kaip Andrejaus Nezabitoskio septynių laipsnių poreikių klasifikavimo schema;
- hierarchiją, kai poreikiai turi būti tenkinami tam tikra eilės tvarka. Viena iš žinomiausių šio tipo teorijų yra Maslaw poreikių hierarchija. Kadangi savo tyrime iš esmės rėmėmės šia teorija, ją pristatysime išsamiau.

Pedagoginės psichologijos atstovai (Gage, Berliner, 1994: 268), aiškindami poreikių hierarchinės struktūros teoriją, siūlo tokią poreikių lygmenų schemą (2 pav.).

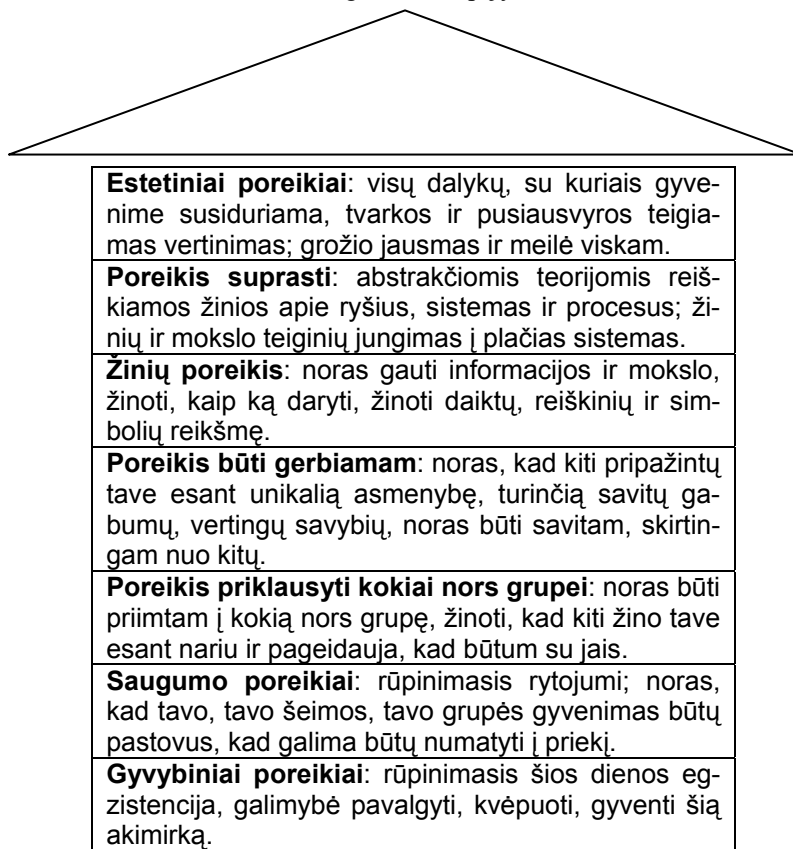
Ši schema galėtų būti aiškinama labai paprastai: kuo poreikis yra aukštesnis, tuo jis svarbesnis žmogui kaip asmenybei. Analizuojant 2-ąjį paveikslą matyti, kad **socialiniai** (būti gerbiamam, priklausyti kokiam nors grupei) ir **edukaciniai** (gauti ir suvokti informaciją, žinoti, kaip ir ką daryti, žinoti daiktų, reiškinių ir simbolių reikšmę) poreikiai priklauso aukštesnės grupės poreikiams. Akivaizdu, kad žmogui labai svarbu būti tuo, kuo nori; būti atviram; bendraujant neužsiimti savignyos poziciją; mylėti kitus ir save; nenukrypti į agresiją ir klaidą; elgtis dorai ir sąžiningai visuomenės atžvilgiu; būti autonomiškam ir kūrybiškam; būti smalsiam ir nuoširdžiai bendrauti su aplinka. Visa tai įgyjama tik patenkinus **socioedukacinius poreikius**.

Socialinių poreikių svarbą žmogaus gyvenime pabrėžiantys autoriai (Suslavičius, 1995; Vaitkevičius, 1995) pažymi, kad žmogus, nepatenkinęs socialinių poreikių, nežūsta (toks pavojus kyla ilgiau nepatenkinus biologinių poreikių), tačiau tada žmogus tampa problema ne tik sau pačiam, bet ir aplinkiniams. Todėl socialiniai poreikių patenkinimas yra ypač reikšmingas žmogui, gyvenančiam grupėje, bendruomenėje, visuomenėje. Viena svarbiausių sąlygų tenkinant socialinius poreikius yra **socialiniai ryšiai**, kurie lemia, kaip mes gyvename ir kaip vertiname savo patirtį (Lemme, 2003). Žmonių tarpusavio santykiai randasi iš vidinio poreikio palaikyti tam tikrus ryšius su aplinkiniais, per kuriuos žmogus gauna socialinę informaciją ir patiria kitų žmonių pagalbą, daugiau sužino apie savo ir kitas kultūras, istoriją, pažįsta ir renkasi partnerius. Autorės teigimu, socialinė izoliacija ir vienatvė neigiamai veikia fizinę ir psichologinę savijautą (socialinius ryšius ir sveikatą sieja abipusis poveikis). Nurodoma, kad skirtingose kultūrose socialinė izoliacija, socialinis atstūmimas (ištrėmimas, išvayrymas iš bendruomenės arba įkalinimas vienutėje) buvo naudojama kaip bausmė už nusikaltimus visuomenei. Kita svarbi sąlyga tenkinant socialinius poreikius yra **socialinė parama**,

reiškianti tarpasmeninius ryšius, žadinančius teigiamus jausmus (susižavėjimą, pagarbą, simpatiją, meilę), pritarimą (sutinkant arba pripažįstant, kad kuris nors veiksmas arba teiginys yra tinkamas arba teisingas) ir teikiančius pagalbą bet kokia forma. Socialinė parama sumažina netikrumo jausmą ir sustiprina asmeninės kontrolės bei socialinės kompetencijos jausmą. „Socialinė parama apima emocinį artumą ir šilumą, priėmimą, paguodą ir pagalbą, o tai lemia teigiamą savivoką, aukštesnę savigarbą ir saviveiksmingumą“ (Lemme, 2003, p. 226). Žmogus, kuris jaučia paramą, spręsdamas savo problemas labiau pasitiki savimi, patiria pilnatvės jausmą ir galimybę atlikti svarbiausius socialinius vaidmenis, sėkmingai spręsti problemas.

2 pav. Poreikių hierarchija

Saviraiška: gerai funkcionuojančio žmogaus poreikių reiškinys; tapimas tuo, kuo žmogus iš tikrųjų yra.

Šaltinis: Gage N. L., Berliner D. C. *Pedagoginė psichologija*. Vilnius: Alma littera, 1994.

Pabėgėliai yra žmonės, nutraukę tradicinius ryšius su savo aplinka (kultūra, giminaičiais, draugais ir pan.), netekę socialinės paramos, neturintys palankių sąlygų tenkinti savo socioeducacinius poreikius, todėl labai natūralus atrodo tarptautinės bendruomenės ryžtas užtikrinti kuo palankesnes gyvenimo sąlygas (t. y. tinkamą gyvenimo kokybę) žmonėms, netekusiems bet kokių socialinių ryšių ir socialinės paramos, taip padedant jiems kontroliuoti savo gyvenimą bei prisitaikyti naujoje aplinkoje. Tai ir paskatino atlikti tyrimą, leidžiantį pažvelgti, kaip gyvena pabėgėliai Lietuvoje, kaip tenkinami jų socioeducaciniai poreikiai.

2. 2. Tyrimo duomenys ir jų analizė

Tyrimą, kurio duomenų analizė padėjo nustatyti pabėgėlių socioeducacinius poreikius ir jų tenkinimo galimybes, atliko Lietuvos teisės universiteto magistrantė Jolanta Banevičienė (2003), vadovaujama šio straipsnio autorės.

Sąvokos. Išnagrinėjus juridinius dokumentus, reglamentuojančius pabėgėlių statusą, galima daryti išvadą, kad pabėgėliu laikomas:

1. Asmuo, kuris bijo naudotis savo valstybės gynyba arba į ją grįžti dėl: a) baimės būti persekiojamam tautiniu, rasiniu, religiniu pagrindu arba priklausymu tam tikrai socialinei arba politinei grupei; b) neturėjimo pilietybės tos valstybės, kurioje buvo jo nuolatinei gyvenamoji vieta;
2. Užsienietis, pateikęs prašymą **pabėgėlio statusui gauti**, arba pabėgėlių statuso laukiantis pilietis, kol nagrinėjamas jo prašymas (pagal 1951 m. Konvenciją dėl pabėgėlio statuso ir 1967 m. Protokolo dėl pabėgėlio statuso suteikimo).

Ir tyrime, ir toliau šiame straipsnyje sąvoka „pabėgėliai“ vartojama pačia plačiausia prasme ir apima užsieniečius, pateikusius prašymus juridiniam pabėgėlio statusui gauti (gyvenančius Pabėgėlių priėmimo centre) bei nelegalius migrantus (gyvenančius Užsieniečių registravimo centre).

Pirmiausia trumpai pristatysime Centrus, kuriuose apsigyvena pabėgėliai mūsų jau aptarta prasme, t. y. užsieniečiai, kuriems suteiktas pabėgėlio juridinis statusas arba laukiama jį suteikiant, bei nelegalūs migrantai).

Užsieniečių registracijos centras (URC) Pabradėje įsteigtas vykdant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugsėjo 30 d. nutarimą Nr. 1133 „Dėl užsieniečių registravimo centro steigimo“. Centras yra Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos struktūrinis padalinys, vykdamas jo kompetencijai priskirtus uždavinius bei funkcijas. Atliekant tyrimą, tai buvo vienintelis Lietuvoje centras, skirtas laikinai apgyvendinti neteisėtai esančius ir neteisėtai atvykusius į Lietuvą užsieniečius bei užsieniečius, pateikusius prašymus suteikti pabėgėlio statusą (*šaltinis*: www.migracija.lt).

Pabėgėlių priėmimo centras (PPC), Rukloje įsteigtas Socialinės apsaugos ministerijos iniciatyva, savo veiklą pradėjo 1997 metais. Jame apgyvendinami prieglobstį gavę užsieniečiai tam laikotarpiui, kol nagrinėjami jų prašymai pabėgėlių statusui gauti. Centro steigimą rėmė Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro valdybos atstovybės Baltijos ir Šiaurės šalis, Švedijos, Danijos, Norvegijos ir Suomijos Vyriausybės.

Respondentų apibūdinimas. Bendras tiriamųjų skaičius atsispindi 1-ojoje lentelėje.

1 lentelė. Apklausoje dalyvavę respondentai

Respondentai	Pabradė	Rukla	Iš viso respondentų
Centrų darbuotojai	29	26	55
Pabėgėliai (pateikę prašymus juridiniam statusui gauti ir nelegalūs migrantai)	18	49	67
Bendruomenių nariai	96	25	121
Iš viso	143	100	243

1-ojoje lentelėje matyti, kad iš viso tyrime dalyvavo 67 pabėgėliai, gyvenantys Pabradės užsieniečių registracijos bei Ruklos pabėgėlių priėmimo centruose, 55 šių centrų darbuotojai bei 121 Pabradės ir Ruklos bendruomenių narys.

Pagal amžių tiriamieji pasiskirstė taip:

- 52,2 proc. respondentų yra nuo 19 iki 29 metų;
- 19,4 proc. respondentų – nuo 30 iki 39 metų;
- 14,9 proc. respondentų – nuo 40 iki 49 metų;
- 13,5 proc. respondentų – per 50 metų ir vyresni.

Be to, tyrime dalyvavo 5 vaikai ir jaunuoliai iki 18 metų, gyvenantys PPC.

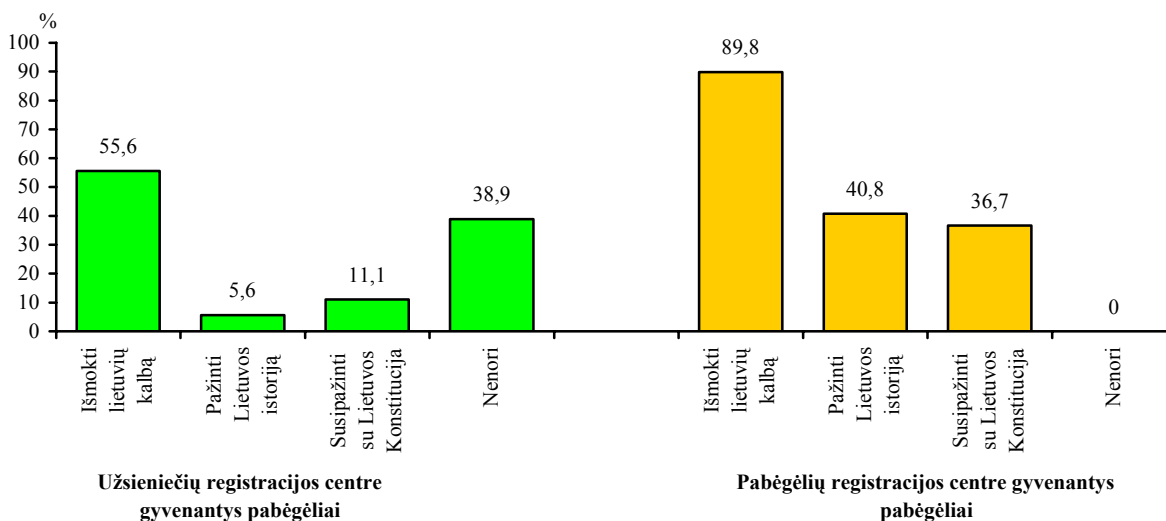
Pagal pilietybę tiriamieji pasiskirstė taip: 44,8 proc. – rusai, 22,4 proc. – čečėnai, 9 proc. – afganistaniečiai, 4,5 proc. – vietnamiečiai, 3 proc. – azerbaidžaniečiai, 3 proc. – čigai; 1,5 proc. – somaliečiai, 11,8 proc. – nei tautybės, nei pilietybės nenurodė.

Analizuojant pabėgėlių šeimines padėtis, respondentai pasiskirstė taip: 58,2 proc. – vedę (ištekėjusios), 37,3 proc. – viengungiai; likusieji savo šeiminio statuso nenurodė. 49,3 proc. šeimas turinčių respondentų į Lietuvą atvyko su šeima.

Pabėgėlių socioedukaciniai poreikiai. Pabėgėlių priėmimo centras nuo 2002 m. gegužės 1 dienos organizuoja ir vykdo prieglobstį gavusių užsieniečių **socialinės integracijos programą**, kurios tikslas – supažindinti prieglobstį gavusius užsieniečius su gyvenimu Lietuvoje, mokyti kalbos, perkvalifikuoti, suteikti minimalią materialinę paramą integracijos laikotarpiu ir pradėdant savarankišką gyvenimą Lietuvoje (*šaltinis: www.lietuva.lt*), **t. y. tenkinti pabėgėlių socioedukacinius poreikius**. Centro dokumentų analizė parodė, kad PPC susikūrė kryptingo darbo sistema: a) su **suaugusiais** PPC gyventojais dirbama pagal Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintas programas (pavyzdžiui, elementarių lietuvių kalbos mokėjimo žinių užsieniečiai įgyja išklause 190 valandų programą), kurios užsieniečiams parenkamos individualiai, atsižvelgiant į jų išsilavinimo lygį, b) su PPC gyvenančių užsieniečių **vaikais** dirbama pagal Ugdymo inovacijų centro tarptautinį projektą „Gera pradžia“, parengtą atsižvelgiant į vaiko reikmes ir pagarbą kultūrinei įvairovei; c) su niekieno nelydimais vaikais dirbama individualiai, jiems padedama psichologiškai (dažniausiai su jais dirba psichologas ir socialinis darbuotojas). Jiems taikoma piešimo terapija. Daug dėmesio teikiama vaikų užimtumo, kaip sėkmingos integracijos į Lietuvos visuomenę, veiksmui organizavimui (meno, sporto užsiėmimai, kultūriniai renginiai, veikla Centre veikiančioje bibliotekoje bei skaitykloje).

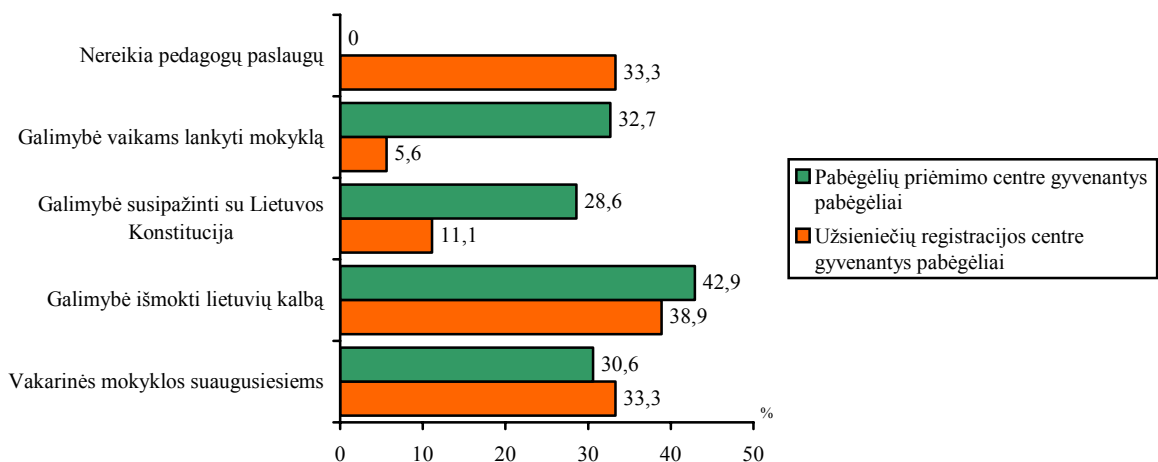
Susipažinus su pabėgėliams teikiama valstybės parama bei socialinės integracijos programa, kurioje dalyvauja tiriamos institucijos, ypač svarbi buvo pačių pabėgėlių nuomonė apie jų socialinius ir edukacinius poreikius (3–5 pav.).

3 pav. Respondentų edukaciniai poreikiai ir jų pageidavimas integruotis į Lietuvos visuomenę (proc.)

Analizuojant respondentų atsakymus matyti, kad svarbiausiais edukaciniais poreikiais pabėgėliai laiko „išmokti Lietuvių kalbą“ (55,6 proc. URC ir 89,8 proc. PPC gyvenančių respondentų); „pažinti Lietuvos istoriją“ (40,8 proc. PPC gyvenančių respondentų); „susipažinti su Lietuvos Konstitucija“ (11,1 proc. URC gyvenančių respondentų). Net 38,9 proc. URC gyvenančių respondentų nurodė, kad nenori integruotis į Lietuvos visuomenę. Tai reiškia, kad šie užsieniečiai net neketina prašyti pabėgėlio juridinio statuso, tuo tarpu PPC tokių respondentų nebuvo.

4 pav. Respondentų atsakymų į klausimą „Nurodykite, kokios Jums reikalingos edukacinės paslaugos?“ pasiskirstymas (proc.)

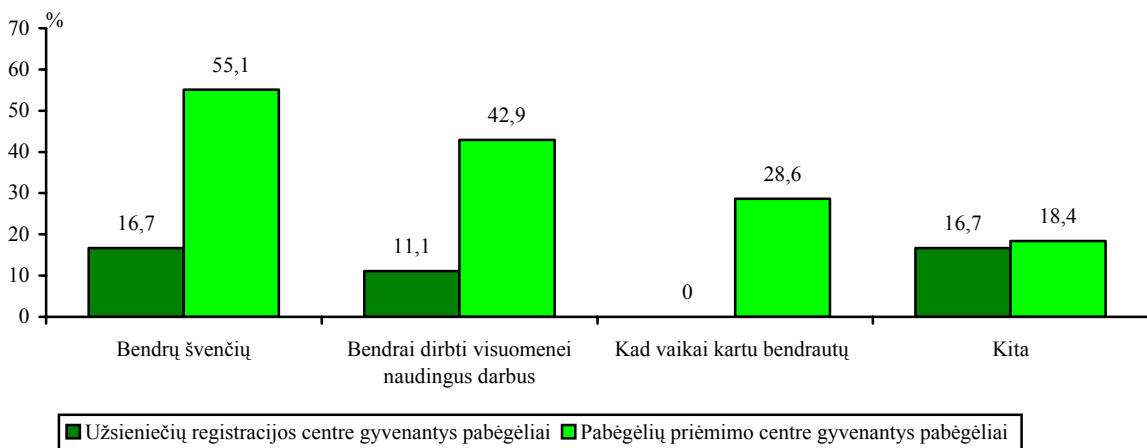

Dauguma PPC ir URC gyvenančių respondentų (atitinkamai 42,9 proc. ir 38,9 proc.) nurodė, kad norėtų, jog jiems būtų sudaryta galimybė mokytis lietuvių kalbos; kad būtų sudaryta galimybė mokytis vakarinėse suaugusiųjų mokyklose, nurodė atitinkamai 30,6 proc. ir 33,3 proc. respondentų; kad vaikams būtų sudaryta galimybė lankyti mokyklą, nurodė atitinkamai 32,7 proc. ir 5,6 proc. respondentų. Didelį pastarojo poreikio svarbumo skirtumą galima paaiškinti tuo, kad net 38 proc. respondentų, gyvenančių URC, neketina integruotis į Lietuvos visuomenę (žr. 3 pav.). Natūralu, kad šie gyventojai negalvoja leisti vaikus į mokyklas, nes Lietuva jiems dažniausiai yra tik tranzitinė šalis.

Beveik visi respondentai nurodė, kad lietuvių kalbos nemokėjimas yra kliūtis tenkinti ir socialinius poreikius, pavyzdžiui, poreikį bendrauti. Juk pabėgėliai, išvykdami už Centro ribų, keliaudami visuomeniniu transportu, lankydami viešose įstaigose, ligoninėse, bendraudami su pareigūnais, susiduria su pagrindine – kalbos nemokėjimo problema. Tai trukdo keistis informacija, suprasti kitus ir pačiam būti suprastam. Be kitų problemų, respondentai nurodė ir **kultūros, tikėjimo ir papročių skirtumus, darbo neturėjimo, profesionalių psichologų, socialinių darbuotojų paramos, per trumpą (12 mėnesių) integracinės programos laikotarpį** ir kitas problemas.

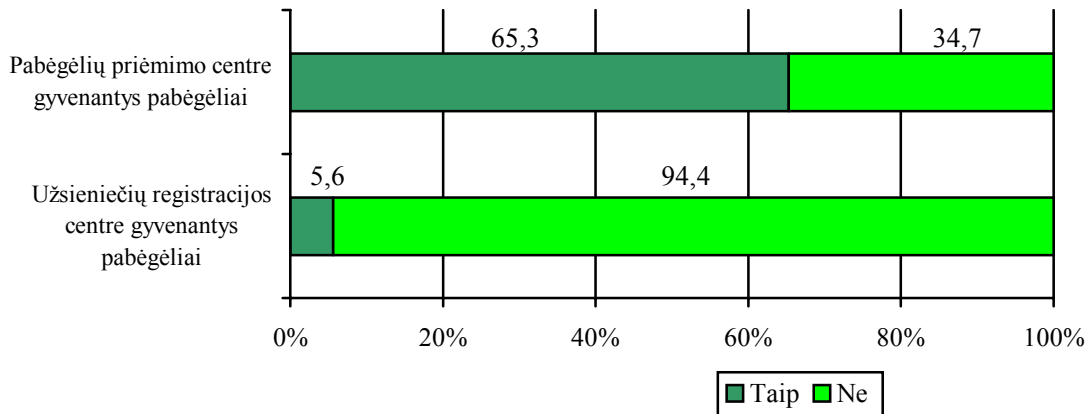
Pabėgėlių socialinių poreikių tenkinimas yra neatsiejamas nuo socialinių ryšių palaikymo su vietos bendruomene, todėl pateikiame respondentų atsakymų apie pageidaujamus socialinius ryšius su vietos bendruomene pasiskirstymą.

5 pav. Respondentų atsakymų į klausimą „Kokių socialinių kontaktų su vietos bendruomene norėtumėte?“ pasiskirstymas (proc.)

Duomenys, pateikti 5 paveiksle, rodo, kad 55, 1 proc. respondentų, gyvenančių PPC, ir 16, 7 proc. respondentų, gyvenančių URC, norėtų bendrų švenčių su vietos bendruomenės nariais; bendrai dirbti visuomenei naudingus darbus – atitinkamai 42, 9 proc. ir 11, 1 proc. respondentų; kad vaikai bendrautų su vietos bendruomenės vaikais – 28, 6 proc. respondentų, gyvenančių PPC; kita – atitinkamai 18,4 ir 16,7 proc. respondentų. Šiuos atsakymus galima laikyti esmine socialinių poreikių išraiška. Tačiau kaip rodo duomenys, pateikti 6-ajame paveikle, šie poreikiai nėra tenkinami, nes iš tikrųjų pabėgėliai nepalaiko arba negali palaikyti socialinių ryšių su vietos bendruomene.

6 pav. Respondentų atsakymų į klausimą „Ar palaikote ryšius su vietos bendruomene?“ pasiskirstymas (proc.)

Analizuojant respondentų atsakymus į pateiktą klausimą apie ryšių su vietos bendruomene palaikymą, matyti, kad tokius ryšius palaiko tik 65, 3 proc. respondentų, gyvenančių PPC, ir tik 5, 6 respondentų, gyvenančių URC. Apklausoje metu išaiškėjo, kad PPC gyventojai lankosi vieni pas kitus svečiuose (75,8 proc. respondentų); dalyvauja bendrose miesto šventėse ir kultūros renginiuose (45,5 proc. respondentų); pabėgėlių vaikai bendrauja su vietos gyventojų vaikais (15,2 proc. respondentų); vienas iš sutuoktinių gyvena vietos bendruomenėje (11,2 proc. respondentų); vietos bendruomenėje gyvena giminės arba draugai (9,1 proc. respondentų).

Apibendrinant duomenis, pateiktus 5-ajame ir 6-ajame paveiksluose, galima teigti, kad dauguma respondentų norėtų užmegzti **socialinius ryšius su vietos bendruomenės nariais, tačiau ne visi turi tam galimybių**. Ypač tai pasakytina apie URC gyvenančius respondentus, kurių bet kokie socialiniai ryšiai yra ribojami. Tyrimas atskleidė, kad yra keletas pagrindinių priežasčių, dėl kurių nėra tenkinami socialiniai pabėgėlių poreikiai:

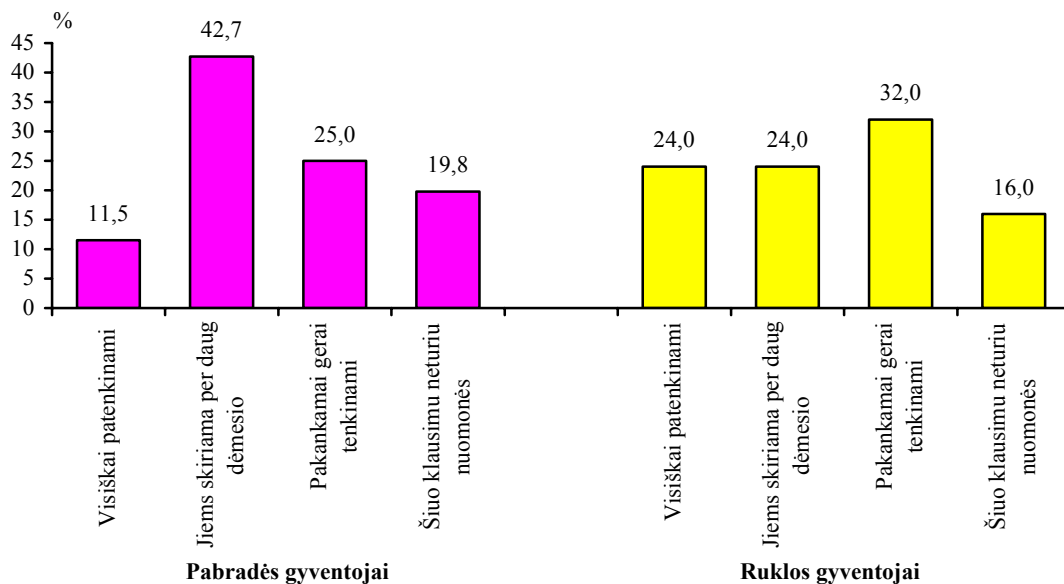
- lietuvių kalbos nemokėjimas (šių priežasčių nurodė patys respondentai);
- neigiamas vietos bendruomenės narių požiūris į pabėgėlius ir jų problemas;
- URC gyvenančių respondentų socialiniai ryšiai yra ribojami, nors jie tokių ryšių norėtų (žr. 5 pav.).

Vaikų, gyvenančių UR Cir PPC, poreikių tenkinimas. Tarptautinės teisės aktuose nurodyti konvencijas ratifikavusių valstybių įsipareigojimus suteikti vaikams galimybę mokytis ir lavintis. Įgyvendinama tarptautinius įsipareigojimus **Lietuvos Respublikos vyriausybė pripažįsta pabėgėlių vaikų teisę lankyti mokyklą** (www.smm.lt), nes 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos, kurią Lietuvos Seimas ratifikavo 1995 m. liepos 7 d., 28 straipsnyje sakoma: „*Valstybės dalyvės pripažįsta vaiko teisę mokytis. Siekdamas palaipsniui šią teisę įgyvendinti ir sudaryti vienodas galimybes, jos įveda nemokamą ir privalomą pradinį lavinimą; skatina tobulinti įvairias tiek bendrojo, tiek profesinio vidurinio lavinimo formas, rūpinasi, kad jis būtų prieinamas visiems vaikams, ir imasi tokių priemonių kaip nemokamo la-*

vinimo įvedimas, o prireikus ir finansinės paramos teikimas; imasi priemonių, skatinančių nuolat lankyti mokyklą“. Todėl Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. kovo 31 d. įsakymo Nr. 408 „Bendrojo lavinimo mokyklų 2003–2005 metų bendrieji ugdymo planai“ 35 skirsnyje patvirtinta užsieniečių, atvykusių gyventi arba dirbti Lietuvos Respublikoje, vaikų ugdymo organizavimo tvarka. Atsižvelgdama į konkrečias sąlygas, moksleivio pasirėngimą, kalbos mokėjimą, mokyklą, remdamasi užsienyje įgytu pradinio, pagrindinio ir vidurinio mokslu, vertina mokyklą, į kurią kreipėsi moksleivis, pageidaujantis tęsti mokslą. Mokykla sudaro individualų ugdymo planą ir pamokų tvarkaraštį. Jei reikia pašalinti atskirų dalykų programų skirtumus, mokyklos pedagogų taryba, atsižvelgusi į moksleivio pageidavimus, sudaro tam sąlygas ir atsiskaityti (*Bendrojo lavinimo mokyklų 2003–2005 metų bendrieji ugdymo planai*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2003). Analizuojant pačių pabėgėlių nuomonę apie tai, kokias mokyklas turėtų lankyti jų vaikai, matyti, kad 61,2 proc. respondentų norėtų, kad jų vaikai lankytų tas pačias mokyklas kaip ir vietos bendruomenės vaikai.

Pabradės ir Ruklos bendruomenės narių požiūris į pabėgėlius. Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti Pabradės ir Ruklos bendruomenės narių požiūrį į pabėgėlius, jų poreikių tenkinimo galimybes.

7 pav. Respondentų atsakymų į klausimą „Ar visiškai patenkinami pabėgėlių, gyvenančių Centre, socialiniai poreikiai?“ pasiskirstymas (proc.)

Analizuojant 7 paveiksle pateiktą nuomonių pasiskirstymą galima konstatuoti, kad vietos bendruomenės nariai galvoja, jog pabėgėliams skiriama per daug dėmesio (atitinkamai 42,7 proc. respondentų, gyvenančių Pabradėje, ir 24,0 proc. respondentų, gyvenančių Rukloje); pabėgėlių poreikiai visiškai patenkinami (atitinkamai 11,5 proc. ir 24,0 proc. respondentų); pakankamai gerai tenkinami (25,0 proc. ir 32,0 proc. respondentų); neturi nuomonės šiuo klausimu (atitinkamai 19,8 proc. ir 16,0 proc. respondentų).

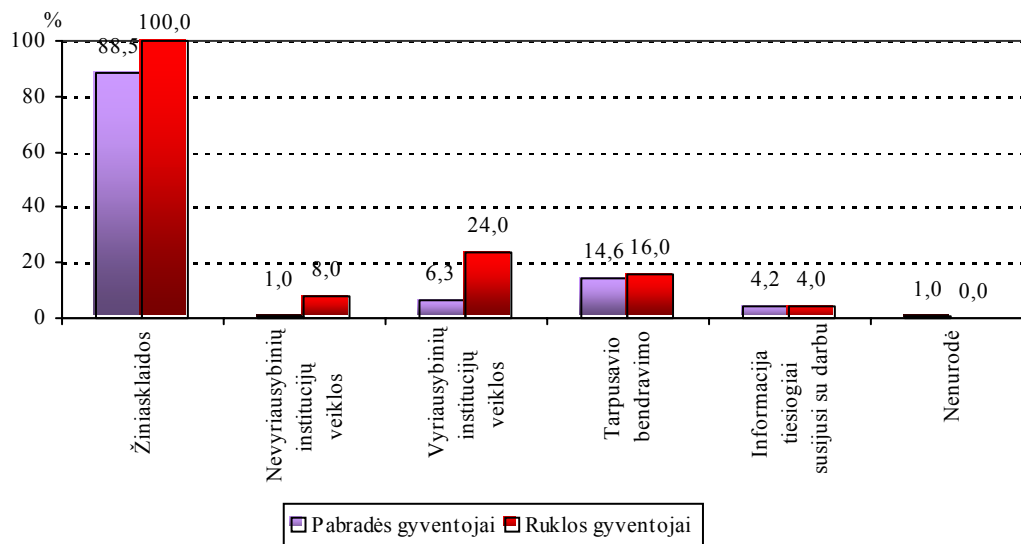
Analizuojant respondentų apklausos rezultatus nustatyta, kad 90,9 proc. visų apklaustųjų pareiškė neigiamą požiūrį dėl vienodų pabėgėlių ir Lietuvos piliečių teisių užtikrinimo. Tik 8,3 proc. respondentų pareiškė, kad pabėgėliai turi naudotis tokiomis pačiomis teisėmis kaip ir Lietuvos piliečiai. Stebint nuomonių pasiskirstymą pagal miestus, Pabradėje neigiamai į šį klausimą atsakė 90,6 proc. respondentų, Rukloje – 92 proc. respondentų. Panašūs rezultatai gauti išnagrinėjus Ruklos ir Pabradės bendruomenės požiūrį dėl socialinių išmokų pabėgėliams. 88,4 proc. visų respondentų nurodė, kad pabėgėliams mokamos socialinės piniginės išmokos neturi būti tokios pačios, kokios skiriamos Lietuvos piliečiams. Tik

10,7 proc. apklaustųjų sutinka su nuomone, kad ir pabėgėliams turi būti mokamos tokios pačios socialinės išmokos kaip visiems Lietuvos piliečiams.

Pildant anketas ir bendraujant su Pabradės ir Ruklos bendruomenių nariais, išryškėjo tendencija, kad dauguma jaunesnio amžiaus respondentų yra susidarę neigiamą požiūrį į pabėgėlius. Tyrimo metu nustatyta, kad 90,9 proc. visų apklaustųjų pareiškė neigiamą požiūrį į tai, kad pabėgėliams turėtų būti užtikrintos tokios pačios teisės kaip ir Lietuvos piliečiams. Tik 8,3 proc. pareiškė, kad pabėgėliai turi naudotis tokiais pačiomis teisėmis kaip ir Lietuvos piliečiai.

Autorės nuomone, Centruose gyvenantys pabėgėliai yra izoliuoti nuo vietos bendruomenės narių, jie nedalyvauja bendruose kultūrinuose miesto renginiuose, nebendruoja su jais, todėl mažai juos pažįsta. Taip formuojasi priešiška nuostata. Kitas svarbus veiksnys, lemiantis priešišumą pabėgėlių atžvilgiu, yra visapusiškos, teigiamos informacijos apie pabėgėlius trūkumas žiniasklaidoje. Apklausa parodė, kad pagrindinę informaciją apie pabėgėlius bendruomenės nariai gauna tik iš žiniasklaidos (8 pav.). Kaip rodo informacijos, susijusios su pabėgėlių Lietuvoje gyvenimu, analizė, dažnai ši informacija yra neigiamo pobūdžio ir pateikiama tik kilus tam tikroms problemoms arba socialiniams konfliktams.

8 pav. Respondentų atsakymų į klausimą „Iš kokių Lietuvos institucijų, įstaigų ar organizacijų veiklos sužinote apie pabėgėlius ir jų problemas?“ pasiskirstymas (proc.)

Pagrindinis informacijos šaltinis apie pabėgėlius yra žiniasklaida. Tai patvirtino 88,5 proc. Pabradės gyventojų ir 100 proc. Ruklos gyventojų. Kiti informacijos apie pabėgėlių problemas šaltiniai respondentams yra ne tokie svarbūs. Pavyzdžiui, vyriausybinių institucijų veikla (atitinkamai 24,0 proc. ir 6,3 proc. respondentų); tarpusavio bendravimas (atitinkamai 16,0 proc. ir 14,6 proc. respondentų); nevyriausybinių organizacijų veikla (atitinkamai 8,0 proc. ir 1,0 proc. respondentų).

Išvados

Literatūros, teisinių dokumentų bei atlikto tyrimo duomenų analizė leidžia daryti šias išvadas:

1. Vykdydama tarptautinius įsipareigojimus Lietuvos Respublikos Vyriausybė pripažįsta ir padeda įgyvendinti teisę į švietimą, t. y. teisę tenkinti savo socioeducacinius poreikius: la-

vintis patiems bei ugdyti savo vaikus. Pasinaudoti šia teise pareiškė norą dauguma apklausoje dalyvavusių pabėgėlių. Daugelis iš jų norėtų mokytis vakarinėse suaugusiųjų mokyklose bei įgyti arba kelti savo profesinę kvalifikaciją. Deja, praktiškai šia teise gali naudotis tik Socialinėje integracijos programoje dalyvaujantys pabėgėliai.

2. Tyrimas atskleidė, kad pabėgėliai turi šiuos socioedukacinius poreikius:

- a) pagrindiniai edukaciniai poreikiai: išmokti lietuvių kalbą (55,6 proc. URC ir 89,8 proc. PPC gyvenančių respondentų); pažinti Lietuvos istoriją (40,8 proc. PPC gyvenančių respondentų); susipažinti su Lietuvos Respublikos Konstitucija (11,1 proc. URC gyvenančių respondentų). Buvo nurodyti ir kiti edukaciniai poreikiai: kelti kvalifikaciją; lankyti vakarinę suaugusiųjų mokyklą; leisti savo vaikus į bendras su vietos gyventojais mokyklas.
- b) pagrindiniai socialiniai poreikiai: švęsti bendras šventes kartu su vietos bendruomenės nariais (55,1 proc. respondentų, gyvenančių PPC, ir 16,7 proc. respondentų, gyvenančių URC); bendrai dirbti visuomenei naudingus darbus – atitinkamai 42,9 proc. ir 11,1 proc. respondentų); skatinti vaikus bendrauti su vietos bendruomenės vaikais (28,6 proc. respondentų, gyvenančių PPC). Buvo nurodyti ir kiti socialiniai poreikiai: draugauti su vietos bendruomenės šeimomis; pasikviesti vietos bendruomenės narius į savo centrą; palaikyti ryšius su savo giminėmis bei religine bendruomene.

Be to, atskleistos pagrindinės priežastys, dėl kurių socioedukaciniai poreikiai nėra visiškai patenkinami: lietuvių kalbos nemokėjimas, neigiamas vietos bendruomenės narių požiūris į pabėgėlius ir jų problemas; ribojami URC gyventojų socialiniai ryšiai, nors dauguma tokių ryšių pageidautų.

3. Apklauskos duomenų analizė atskleidė vyraujančią priešišką vietos bendruomenės narių požiūrį į pabėgėlius (90,9 proc. respondentų). Tyrimo metu paaiškėjo, kad pagrindinis informacijos apie pabėgėlius šaltinis yra žiniasklaida (88,5 proc. respondentų, gyvenančių Pabradėje, ir 100 proc. respondentų, gyvenančių Rukloje), kurioje vyrauja neigiama informacija apie pabėgėlius bei jų poreikius. Todėl galima daryti prielaidą, kad išsamios informacijos nebuvimas yra viena iš priešiško nusiteikimo pabėgėlių atžvilgiu priežasčių.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1951 m. Konvencijos dėl pabėgėlio statuso bei 1967 m. Protokolo dėl pabėgėlio statuso ratifikavimo“. 1997 m. sausio 21 d. Nr. VIII-85 // Valstybės žinios. 1997. Nr. 12-227.
2. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl pabėgėlio Lietuvos Respublikoje statuso“ pakeitimo (2000 m. birželio 29 d. Nr. VIII-1784) // Valstybės žinios. 2000. Nr. 56-165.
3. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ (1995 m. liepos 3 d. Nr. I-983) // Valstybės žinios. 1995. Nr. 60-1501.
4. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (1991 m. birželio 25 d. Nr. I-1489) redakcija (2003 m. birželio 17 d. Nr. IX-1630) // Valstybės žinios. 2003. Nr. 63-2853.
5. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl užsieniečių, atvykusių dirbti arba gyventi į Lietuvos Respubliką, vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimo“ (2003 m. birželio 4 d. Nr. ISAK-789) // Valstybės žinios. 2003. Nr. 57-2554.

Kita literatūra

1. Antiila P., Pirko J. Kasityon ja muotoilun teoreettiset perusteet. Minerva-sarjan julkaisu. – Porvoo: WSOY, 1993.
2. Bendrojo lavinimo mokyklų 2003–2005 metų bendrieji ugdymo planai//Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2003.
3. Gage N. L., Berliner D. C. Pedagoginė Psichologija. – Vilnius: Alma littera, 1994.
4. Lemme B. H. Suaugusiojo raida. – Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2003.

5. Pabėgėliai. Moterys: ieškant geresnio sprendimo // JTVPK, Visuomenės informavimo skyrius, 2002.
6. Sipavičienė A., Tureikytė D. Nelegali migracija Lietuvoje retrospektyva ir šių dienų problemos. – Vilnius, 2000.
7. Tapaile T. Pabėgėliai. Metodinė medžiaga mokytojams. – Vilnius: Justitia, 2002.
8. Vengris S., Pociūtė B., Laugalys F. Pabėgėlių socialinės integracijos Lietuvoje programa: Ataskaita: mokslinės-techninės produkcijos sukūrimo (perdavimo) sutartis Nr. 2685. VU Filosofijos fakultetas, Specialiosios psichologijos laboratorija. – Vilnius, 2000.

Interneto svetainės

<http://www.un.lt>, prisijungimo laikas: 2003-07-30.

<http://www.migracija.lt>, prisijungimo laikas: 2003-10-15.

POSSIBILITIES FOR ADDRESSING SOCIOEDUCATIONAL NEEDS OF REFUGEES IN LITHUANIA

Assoc. Prof. Dr. Irena Zaleskienė

Jolanta Banevičienė

Mykolas Romeris University

Summary

The authors deal with the problems of refugees which becomes more and more stronger during the last decade in Lithuania. Juridical bases (Law on the Refugee Status in the Republic of Lithuania came into force in 1995; Seimas of the Republic of Lithuania ratified the 1951 United Nation Convention in 1997; etc.) for accepting refugees in Lithuania are developed according the international law and this bases is analysed in the first part of the article. The second part deals with the theoretical framework of socioeducational needs and the importance of their addressing for human being. This sort of needs are seen by the authors of the article as the most important actor for integration of refugees into Lithuanian society. Survey was carried out in the Foreigners' Registration centre, which was established in 1996 and is allocated in Pabradė and in the Refugees Reception Centre, which was established in 1997 and is allocated in Rukla (founder of this center is The Ministry of Social Security and Labour of the Republic of Lithuania; the establishment was financially supported by UN, Scandinavian countries (Denmark, Sweeden, Norway, Finland), etc.). Main goals of the survey was formulated as follows: to analyse socioeducational needs and the possibilities for addressing them

Survey was carried out by using methodology: analysis of literature and juridicial documentation; questioning the refugees, social workers and members of local community (in total: 243 respondents).

Analyses of research data shows that refugees have such socioeducational needs:

- basic educational needs: to learn Lithuanian language (55,6 % respondents in Foreigner's Registration Center and 89,8 % respondents in Refugees Reception Center); to learn Lithuanian history (40,8 % respondents in Refugees Reception Center); to study Constitution of the Republic of Lithuania (11,1 % respondents in FRC). There were indicated to attend school for adults in the evenings; to allow children to go to the school together with members of local community as educational needs as well.
- basic social needs: to participate in the cultural life of the local community (55,1 % respondents living in RRC and 16,7 % respondents living in the FRC); to work together with community members (42,9 % and 11,1 % respondents); to stimulate children to communicate with children from local community (28,6 % respondents living in RRC). There were indicated

to have family friendship with local families; to invite community members to visit Center as social needs as well.

According the research data most of refugees (2/3 of respondents) are not satisfied with the possibilities to address their needs. As the main problems they indicate: too small financial payments; not having possibilities to educate themselves and their children; not having opportunities for communication with native relatives; not having contacts with own religion communities, ect.

Analyses of reseach data discovered that that members of local community do have negative attitude towards refugees (90, 9 % respondents). It was pointed out that main source for obtaining information on refugees and their problems is mass-media. And this information is not always presented on objective and friendly way. The presumption is made that probably it is the main reason for having such a negative attitude.

As a result of research data analyses the main conclusions are made and presented in the article: Lithuanian Government creates a strong enough juridicial bases for addressing socioeducational needs of refugees but in reality they are not always addressed in a sufficient way.

Keywords. refugees, socioeducational needs, possibilities for addressing needs.